

Jaarverslag 2017

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Jaarverslag

2017

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Voorwoord

2017!

Het jaar 2017 was een bijzonder jaar. Voor een deel is dit te verklaren door de onderwerpen en thema's die de CTIVD onderzocht. Sommige onderwerpen stonden in de actualiteit, zoals de inzet van de hackbevoegdheid en de verzameling van bulk-datasets op het internet door onze geheime diensten. Maar de CTIVD had ook aandacht voor onderwerpen op de achtergrond. Denk aan de wijze waarop de AIVD en de MIVD invulling geven aan de verplichting burgers tegen wie bepaalde bevoegdheden zijn ingezet daarover na verloop van tijd actief te informeren (de notificatieplicht) en aan de wijze waarop zij omgaan met het inzagerecht van burgers in gegevens die de diensten over hen bewaren. De rapporten van deze onderzoeken, vindt u, net als de in 2017 behandelde klachten, kort samengevat terug in dit jaarverslag.

Een bijzonder jaar was 2017 ook vanwege de verdere parlementaire behandeling van de nieuwe Wet op de inlichtingen en veiligheidsdiensten; de Wiv 2017. Deze is bepaald niet onopgemerkt voorbij gegaan. Vele maatschappelijke groeperingen hebben zich geroerd, hun zorgen geuit en deze ter kennis van het parlement gebracht. Nadat de wet was aangenomen, kwam hier geen einde aan. Een raadgevend referendum volgde in maart 2018. De uitkomst is u bekend. De meerderheid van degenen die hun stem uitbracht, stemde tegen de wet. Men roept wel eens dat de burger en de politiek ver van elkaar verwijderd zijn geraakt. Wat daar ook van zij, in het geval van de Wiv 2017 was de maatschappelijke discussie juist bijzonder intensief. Een goede zaak, zeker bij een wet die de bevoegdheden van een geheime dienst moet reguleren.

De CTIVD heeft vanaf het begin de totstandkoming van de Wiv 2017 intensief gevolgd en zich niet onbetuigd gelaten haar standpunt met de buitenwereld, waaronder het parlement, te delen. Zie onze website zou ik willen zeggen. In het kort kwam het er op neer dat, zoals velen, ook wij vonden dat de uitbreiding van de bevoegdheden van de diensten moest plaatsvinden, maar dat daarbij de waarborgen voor de rechtsbescherming van de burger tekortschoten. Bovendien vonden wij dat op een aantal punten de mogelijkheden voor effectief toezicht niet in voldoende mate aanwezig waren. Gaandeweg de behandeling van de wet in de Tweede en de Eerste Kamer is op vele onderwerpen aan onze bezwaren tegemoet gekomen. Dat liep langs de lijnen van aangenomen wetswijzigingen, moties, nadere toelichtingen en toezeggingen. Specifieke toezeggingen aan het parlement in december 2017, nadat de wet dus was aangenomen, van een volgend kabinet met een andere samenstelling hebben ons uiteindelijk over de streep getrokken. Onze eindconclusie is dat er een werkbare wet voorligt, waarin de balans tussen de belangen van onze nationale veiligheid en de waarborgen voor de rechtsbescherming van de burger daarbij, aanwezig is en dat daarop effectief toezicht kan worden uitgeoefend. Daarvan hebben wij publiekelijk uitleg gegeven d.m.v. onze "Eindbalans".

 [Ga hier naar onze website](#)

 [Zie hier de Eindbalans](#)

Eén element uit de maatschappelijke discussie wil ik in het bijzonder nog naar voren halen. Dat betreft de vraag of de CTIVD in de uitvoering van haar taak, het beoordelen van de rechtmatigheid van het handelen van de diensten, wel voldoende in staat is de technische toepassingen daarbij te doorgronden. Ons antwoord luidt: ja. We hebben de afgelopen twee jaar niet stilgezeten op dit punt, zowel voor wat betreft de beleidsmatige voorbereiding als waar het de personele kant van dit onderwerp betreft.

Onderzoek naar de rechtmatigheid van het handelen van de diensten is in de kern een juridisch vraagstuk, dat dan ook juridische kennis zal blijven vergen. Door de toenemende rol van de techniek in het werk van de diensten heeft de CTIVD de afgelopen twee jaar vooral juristen aangenomen die zich in hun studie of werk hebben gericht op het thema ICT en recht en daarbij een aantoonbare affiniteit met technologie hebben. Maar dit vonden wij niet genoeg. Binnen de CTIVD is ook een ICT-expertunit opgericht. In deze unit wordt kennis ondergebracht van de werkprocessen binnen de diensten, van de technische middelen (tools) die daarin worden toegepast, maar ook meer algemeen van data-analyseprocessen en cyber- en internettechnologie. Een ICT-adviseur en een dataspecialist zijn aangetrokken, de werving voor een internetspecialist start binnenkort. De CTIVD ziet zich hiermee in staat het ontwikkelproces binnen de AIVD en de MIVD op het terrein van (geautomatiseerde) dataverwerking en – analyse te volgen en de juiste vragen te stellen bij de samenstelling van de tools.

Maar er speelt op dit punt meer. Uiteindelijk is op aandringen van de CTIVD een zgn. zorgplicht voor de diensten in de nieuwe wet opgenomen. Dit betreft de verplichting voor de leiding van de diensten in organisatorische, personele en technische zin in te staan voor de kwaliteit van de gegevensverwerkingsprocessen, waaronder de bescherming van persoonsgegevens en het gebruik van algoritmen en modellen. Deze kwaliteitsverplichting betreft onder meer de juistheid en volledigheid van de te verwerken gegevens en ervoor in te staan dat de tools ook daadwerkelijk doen wat ze moeten doen. Het toezicht op de naleving van deze kwaliteitsverplichting voor de diensten, ligt bij de CTIVD. Daarmee heeft het rechtmatigheidstoezicht een nieuwe loot aan de stam gekregen, ook wel systeemtoezicht genaamd; dat wil zeggen het extern controleren van het systeem van interne kwaliteitscontrole.

Mede van belang voor de effectiviteit van dit toezicht is de vraag van welk instrumentarium de diensten zich bij die zorgplicht bedienen. Lange tijd heeft de CTIVD er bij de wetgever op aangedrongen daartoe een adequaat kwaliteitsinstrumentarium in de wet op te nemen. Dit in navolging van wat ingevolge de EU Algemene Verordening Gegevensbescherming vanaf mei 2018 voor overige overheidsdiensten en de marktsector gaat gelden. Dit is niet gebeurd. Bij zo'n instrumentarium kan naast specifiek beleid en daarop afgestemde werkwijzen gedacht worden aan audits en aan privacy impact analyses bij de introductie van nieuwe geautomatiseerde verwerkings-systemen. Nadat de wet was aangenomen, heeft het huidige kabinet d.m.v. een brief aan het parlement toch aanleiding gevonden de diensten op te dragen vóór de invoering van de nieuwe wet in zo'n adequaat instrumentarium te voorzien. De CTIVD is in afwachting van de resultaten hiervan en zal vanaf mei 2018 ook op dit punt nauwlettend toezien op de werking van de Wiv 2017 in de praktijk en daarover berichten.

Zo is een werkbaar systeem van toezicht op de geautomatiseerde gegevensverwerking ontstaan. Uit de praktijk en een onafhankelijke evaluatie, die binnen 2 jaar zal aanvangen, zal blijken of dit ook daadwerkelijk het geval is.

Ik wens u veel leesplezier toe. Heeft u vragen of opmerkingen, aarzel deze niet aan ons voor te leggen, via info@ctivd.nl.

Harm Brouwer
Voorzitter CTIVD

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Welke onderzoeken heeft de CTIVD in 2017 afgerond?	9
3	Welke onderzoeken liepen in 2017 en wat staat er voor 2018 in de planning?	17
3.1	Lopende, nog niet afgeronde onderzoeken in 2017	17
3.2	Jaarplanning 2018	19
4	Welke klachten heeft de CTIVD in 2017 behandeld?	21
4.1	Aantallen behandelde klachten	21
4.2	Beschrijving van de behandelde klachten	22
5	Hoe bereidt de CTIVD zich voor op de inwerkingtreding van de Wiv 2017?	27
5.1	Welke inbreng had de CTIVD in het debat over het wetsvoorstel?	27
5.2	Wat betekent de Wiv 2017 voor de organisatie van de CTIVD?	28
5.3	Wat betekent de Wiv 2017 voor het toezicht?	28
5.4	Wat betekent de Wiv 2017 voor de behandeling van klachten en van meldingen van misstanden?	29
6	Hoe werkt de CTIVD internationaal samen?	33
7	Hoe heeft de organisatie van de CTIVD zich ontwikkeld in 2017?	35

1

Inleiding

De Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (hierna: CTIVD of Commissie) houdt toezicht op de rechtmatigheid van de taakuitvoering van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) (hierna ook wel: de diensten). Zij voert onderzoeken uit, die resulteren in openbare rapporten, waar nodig met geheime bijlagen. Daarnaast verkent zij de kernactiviteiten en veelal technologische ontwikkelingen binnen de diensten om effectief toezicht te kunnen blijven uitoefenen. Ook behandelt zij klachten over de AIVD en de MIVD.

 [Lees hier alle onderzoeken van de CTIVD](#)

Ieder jaar publiceert de CTIVD vóór 1 mei een jaarverslag, dat zij aanbiedt aan het parlement en de betrokken ministers. Het jaarverslag is dan ook volledig openbaar. Het wordt ook vertaald in het Engels. Voor u ligt het jaarverslag 2017.

Het jaarverslag is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 geeft de CTIVD een korte beschrijving van de toezichtsrapporten die zij in het verslagjaar heeft gepubliceerd. Vervolgens leest u in hoofdstuk 3 welke onderzoeken in 2017 zijn uitgevoerd en welke van start zijn gegaan. Hoofdstuk 4 gaat in op de klachten die de CTIVD heeft behandeld en de thema's die hierbij spelen. Hoofdstuk 5 geeft inzicht in de wijze waarop de CTIVD zich voorbereid op de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2017). In hoofdstuk 6 ziet u hoe de CTIVD op internationaal niveau samenwerkt. Tot slot beschrijft hoofdstuk 7 de organisatie van de CTIVD in 2017.

2

“De rapporten van de CTIVD leiden niet alleen op papier maar ook in de praktijk tot aangepaste werkwijzen.”

Welke onderzoeken heeft de CTIVD in 2017 afgerond?

In de periode van 1 januari tot en met 31 december 2017 heeft de CTIVD de volgende vijf toezichtsrapporten afgerond:

- Uitvoering van de notificatieplicht door de AIVD en de MIVD (nr. 51)
- Inzet van bijzondere bevoegdheden jegens advocaten en journalisten door de AIVD en MIVD (nr. 52)
- Inzet van de hackbevoegdheid door de AIVD en de MIVD in 2015 (nr. 53)
- Uitvoering inzageverzoeken persoonsgegevens door de AIVD en MIVD (nr. 54)
- Verwerven van door derden op internet aangeboden bulkdatasets door de AIVD en de MIVD (nr. 55)

Bij de rapporten 53 en 55 zond de Commissie een geheime bijlage met extra toelichting aan de Tweede Kamercommissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD).

Hieronder volgt een kort overzicht van de belangrijkste bevindingen van de in 2017 afgeronde toezichtsrapporten. De rapporten zijn tevens digitaal terug te vinden op de website van de Commissie; www.ctivd.nl.

Nr. 51 | Uitvoering van de notificatieplicht door de AIVD en de MIVD

Gepubliceerd op 1 februari 2017

Het onderzoek is de eerste fase van het bredere onderzoek met als thema 'transparantie over de verwerking van persoonsgegevens door de AIVD en de MIVD'. Deze eerste fase ziet op de wijze waarop de AIVD en de MIVD omgaan met de zogenaamde notificatieplicht. De wet verplicht de diensten wanneer zij een bepaalde bijzondere bevoegdheid hebben toegepast tegen een persoon, vijf jaar na de beëindiging van de toepassing te onderzoeken of deze persoon genotificeerd kan worden. In veel gevallen kan de persoon hier niet over worden

geïnformeerd vanwege de wettelijke weigeringsgronden die de diensten kunnen invoeren, zoals de bescherming van bronnen. De Commissie heeft onderzocht of zowel de AIVD als de MIVD op een rechtmatige wijze uitvoering hebben gegeven aan de notificatieverplichting. Daarnaast heeft de Commissie gekeken in hoeverre er opvolging is gegeven aan de aanbevelingen in toezichtsrapport nr. 34 uit 2013, dat over uitvoering van de notificatieplicht door enkel de AIVD ging.

[Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

[Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

De Commissie heeft vastgesteld dat zowel de AIVD als de MIVD de onderzochte notificatiebesluiten op goede gronden hebben genomen. De geconstateerde onrechtmatigheden waren voornamelijk van procedurele aard. Zo schiet de MIVD tekort in het tijdig nemen van de besluiten en heeft deze hierbij steeds de wettelijke termijn overschreden. Daarnaast ontbreekt er bij de MIVD centrale coördinatie, overzicht, dienstbreed beleid, voldoende dossiervorming en verslaglegging. Ten gevolge hiervan bestaat er bij de MIVD een achterstand in het afhandelen van de notificatiebesluiten. De AIVD dient op het gebied van verslaglegging nog wat puntjes op de i te zetten. De CTIVD heeft aanbevolen de werkwijzen aan te passen en, in het geval van de MIVD, procedurele waarborgen spoedig te implementeren. De ministers hebben deze aanbevelingen overgenomen.

Nr. 52 | Inzet van de bijzondere bevoegdheden jegens advocaten en journalisten door de AIVD en MIVD

Gepubliceerd op 28 maart 2017

Advocaten en journalisten genieten ten aanzien van hun communicatie extra bescherming. Dit mogen de diensten alleen doorbreken wanneer er sprake is van zwaarwegende operationele belangen, zoals het bestaan van een of meerdere concrete aanwijzingen van een direct gevaar voor de nationale veiligheid. De Commissie heeft in dit onderzoek getoetst of de verwerving en verdere verwerking van vertrouwelijke communicatie met advocaten en journalisten door de AIVD en de MIVD rechtmatig plaatsvindt. Aanleiding

van dit onderzoek was onder meer de in 2016 in werking getreden "Tijdelijke regeling onafhankelijke toetsing bijzondere bevoegdheden Wiv 2002 jegens advocaten en journalisten".

[▶ Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

Op basis van het onderzoek is de Commissie gebleken dat, met uitzondering van een speciaal geval door de AIVD, geen bijzondere bevoegdheden direct zijn ingezet jegens advocaten en journalisten. Wel is het voorgekomen dat communicatie tussen targets van de dienst en hun advocaten en/of journalisten is onderschept. Men noemt dit indirect tappen. Hierbij zijn onrechtmatigheden geconstateerd. Tevens heeft de Commissie geconstateerd dat het door de diensten gevoerde beleid en gehanteerde werkwijzen tekortschieten; onder andere met betrekking tot de vernietiging van gegevens, het verzoeken van toestemming aan de Tijdelijke Toetsingscommissie, en de uitwerking van en de toegang binnen de AIVD tot de vertrouwelijke communicatie. Dit laatste kan alleen op basis van het *need to know* principe.

De Commissie heeft aanbevelingen gedaan ter voorkoming van (verder) onrechtmatig handelen. Zij benadrukte het belang van meer interne sturing op het zorgvuldig omgaan met communicatie die onder het verschoningsrecht valt. Ook ten aanzien van het bewaar- en vernietigingsregime deed de Commissie aanbevelingen. Het merendeel van deze aanbevelingen nam de betrokken minister over. De aanbevelingen die zagen op het met terugwerkende kracht en periodiek controleren van gegevensbestanden op de onrechtmatige aanwezigheid van vertrouwelijke communicatie, achtten de ministers te arbeidsintensief.

De Commissie vestigde daarnaast de aandacht op de indirecte inzet van een bevoegdheid jegens een journalist, d.w.z. de inzet van een bevoegdheid op een vermoede bron zelf en zijn communicatie met een journalist. Deze indirecte inzet is thans, en ook in de nieuwe Wiv 2017, niet voorzien van aanvullende waarborgen. De CTIVD pleitte voor eenzelfde beschermingsregime als voor de directe inzet. De ministers hebben deze aanbeveling niet overgenomen.

Nr. 53 | Inzet van de hackbevoegdheid door de AIVD en MIVD in 2015

Gepubliceerd op 25 april 2017

Door de technische ontwikkelingen en veranderingen in de maatschappij worden steeds meer gegevens digitaal beschikbaar. Met dit onderzoek heeft de Commissie getoetst of de diensten de hackbevoegdheid rechtmatig hebben toegepast.

Tijdens haar onderzoek heeft de Commissie geconstateerd dat de AIVD en de MIVD over het algemeen weloverwogen te werk gaan bij de inzet van de hackbevoegdheid en dat zij de bevoegdheid over het algemeen rechtmatig hebben uitgevoerd. De

Commissie heeft geconstateerd dat de diensten met name in hun werkwijze tekortschieten op het gebied van vernietiging van gegevens, bewaartermijnen, verslaglegging en omgang met onbekende kwetsbaarheden in geautomatiseerde werken (de zogeheten *zero days*).

[Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

Het is de Commissie gebleken dat de toestemmingsverzoeken voor de inzet van de hackbevoegdheid doorgaans op een zorgvuldige wijze worden gemotiveerd en dat daarin duidelijk wordt beschreven op welke geautomatiseerde werken van welke personen of organisaties de inzet is gericht, voor welk doel en welke informatie wordt beoogd te verkrijgen. In een beperkt aantal gevallen zijn er toch geautomatiseerde werken binnengedrongen die niet onder de oorspronkelijke toestemming vielen. De Commissie oordeelt dit als onrechtmatig. Bovendien ziet de Commissie ruimte voor verbetering in de toestemmingsprocedure voor verlenging. Bij de AIVD wordt in het verzoek om verlenging vanwege administratieve processen niet de laatste stand van zaken opgenomen, wat onzorgvuldig is. Bij de MIVD werd een verzoek om verlenging te onrecht niet aan de minister voorgelegd. Dit is wel wenselijk, omdat een operatie na verloop van tijd een ander karakter kan krijgen. In één geval waren de wijzigingen in het verloop van de operatie dermate significant dat deze (bij de verlenging) aan de minister had moeten worden voorgelegd. Dit is als onrechtmatig beoordeeld.

De belangrijkste aanbevelingen van de Commissie in deze zien op het (verhogen van het) toestemmingsniveau, de verslaglegging van de uitvoering, de verslaglegging van het gebruik van zgn. '*zero days*', bewaartermijnen en het vernietigen van gegevens. In hun reacties op het rapport hebben de ministers aangegeven alle aanbevelingen uit het rapport over te nemen en hebben zij toegezegd maatregelen te treffen ter voorkoming van genoemde tekortkomingen.

Nr. 54 | Uitvoering inzageverzoeken persoonsgegevens door de AIVD en MIVD

Gepubliceerd op 5 september 2017

Het onderzoek over de inzageverzoeken persoonsgegevens door de AIVD en de MIVD is de tweede en laatste fase van het onderzoek met als thema 'transparantie over de verwerking van persoonsgegevens door de AIVD en de MIVD' (zie tevens hiervoor ten aanzien van rapport 51). Het recht op inzage houdt in dat iedereen het recht heeft inzage te krijgen in zijn of haar door de diensten verwerkte persoonsgegevens. Inzage kan door de diensten worden geweigerd op basis van de in de wet genoemde weigeringsgronden, zoals het actueel

kennisniveau of de bescherming van bronnen. In dit rapport onderzoekt de Commissie of de diensten de inzageverzoeken op rechtmatige wijze hebben behandeld.

[▶ Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#) [▶ Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

Over het algemeen is het de Commissie gebleken dat de diensten de gegevens die vrijgegeven behoren te worden ook vrijgeven. Wanneer bepaalde gegevens niet vrijgegeven kunnen worden passen de diensten de wettelijke weigeringsgronden, met enkele uitzonderingen, op rechtmatige wijze toe. Bij beide diensten is er een goed overzicht van de inzageverzoeken en de coördinatie van de afhandeling is centraal belegd.

De Commissie constateert echter wel dat de AIVD ten onrechte bij een aantal besluiten met een beroep op een weigeringsgrond bepaalde gegevens niet heeft vrijgegeven. Daarbij blijkt dat de AIVD op een aantal punten tekortschiet bij het afhandelen van de besluiten binnen de wettelijke termijn, het nemen van besluiten op het juiste toestemmingsniveau, de verslaglegging van besluitvorming en de werkwijze van de bezwaarcommissie binnen de afdeling Juridische Zaken. Bij de MIVD zijn bij één besluit ten onrechte bepaalde gegevens niet vrijgegeven. Daarnaast schiet zij naar oordeel van de Commissie op een aantal punten tekort bij het afhandelen van besluiten binnen de wettelijke termijn, het hieromtrent berichten van verzoeker, verslaglegging van de naslag en het informeren van de CTIVD bij afwijzende beslissingen op inzageverzoeken. De Commissie beveelt de diensten aan de gegevens die niet zijn vrijgegeven opnieuw te beoordelen en extra aandacht te besteden aan de punten waar zij op tekortschieten, de ministers hebben deze aanbevelingen overgenomen.

Naar aanleiding van het eerdere onderzoek over notificatie en dit onderzoek is de Commissie tot de conclusie gekomen dat de notificatieplicht en mogelijkheid tot inzage niet in grote mate bijdragen aan transparantie. De wettelijke weigeringsgronden die de diensten kunnen inroepen vanwege het belang van nationale veiligheid staan dit (niet ten onrechte) in de weg.

Nr. 55 | Het verwerven van door derden op internet aangeboden bulkdatasets door de AIVD en de MIVD

Vastgesteld op 28 december 2017, gepubliceerd op 13 februari 2018

De AIVD en de MIVD verzamelen op internet aangeboden bulkdatasets voor hun taakuitvoering. Deze datasets kunnen een grote hoeveelheid (bulk) persoonsgegevens bevatten, maar ook technische informatie. In enkele gevallen bestond de dataset uit gegevens van meer dan 100 miljoen personen. De bulkdatasets worden door derden op internet aangeboden. De grondslag voor het verzamelen van deze sets is de algemene bevoegdheid, namelijk de

informantenbevoegdheid als de gegevensset via een derde wordt verworven of een open bron als de dataset voor een ieder toegankelijk is.

[Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

De Commissie heeft in dit onderzoek de verwerving en verdere verwerking van vier bulkdatasets getoetst. Het is gebleken dat de verwerving en verwerking van de gegevens uit deze vier bulkdatasets noodzakelijk was voor de taakuitvoering van de diensten. Twee bulkdatasets bevatten geen persoonsgegevens, maar veelal technische informatie. De Commissie vindt de verwerving en verwerking van deze twee bulkdatasets rechtmatig.

De overige twee bulkdatasets bevatten wel persoonsgegevens, zoals namen, e-mailadressen en wachtwoorden. Bij deze laatste twee bulkdatasets is dan ook sprake van een meer ernstige privacy-inmenging. De Commissie heeft geconstateerd dat voor de verwerving van de eerste van deze twee bulkdatasets op het juiste niveau toestemming is verleend (minister van BZK). Bij de laatste van deze twee bulkdatasets was dit niet het geval (dienstleiding). De verwerving van de eerste dataset beoordeelt de Commissie als rechtmatig en de verwerving van de tweede dataset als onrechtmatig.

Daarnaast heeft de Commissie de zogeheten 'buitenbak-binnenbakprocedure' onderzocht. De procedure vormt een belangrijke waarborg voor de gegevensbescherming van personen die in de bulkdatasets staan. De procedure houdt in dat een gehele dataset na verwerving in een zgn. buitenbak gezet, waar slechts een beperkt aantal medewerkers bij kunnen. Wanneer een operationeel team van de gegevens in de buitenbak gebruik wil maken, moet er eerst om toestemming worden gevraagd. Als er toestemming wordt verleend, worden de geselecteerde gegevens verplaatst naar wat genoemd wordt de binnenbak, en zijn de gegevens voor meer medewerkers toegankelijk. De Commissie beoordeelt deze procedure als rechtmatig.

Op basis van het onderzoek beveelt de Commissie aan duidelijkheid te scheppen over de juridische grondslagen bij de verwerving en verdere verwerking van de gegevens in de bulkdatasets, en deze over te brengen op de dienstmedewerkers. In dat kader beveelt de Commissie de diensten dan ook aan om een algemeen beleidskader m.b.t. het in bulk verzamelen en verwerken van persoonsgegevens op te stellen en te publiceren. Tot slot beveelt de Commissie aan de verwerking van persoonsgegevens tot het noodzakelijke minimum te beperken. De ministers hebben alle aanbevelingen overgenomen.

Effectiviteit in 2017

Zoals uit de beschrijving hierboven blijkt volgden de betrokken ministers de Commissie in alle gevallen waarin zij in haar rapporten onrechtmatigheden constateerde. Waar het gaat om aanbevelingen gericht op de toekomst, bijvoorbeeld om onrechtmatigheden te voorkomen, namen de ministers deze in vier van de vijf rapporten (nrs. 51, 53, 54 en 55) integraal over. T.a.v. de inzet van bevoegdheden jegens advocaten en journalisten (rapport nr. 52) gaven de ministers op enkele punten aan dit niet te zullen doen. De ministers hadden ten eerste een andere visie op het juridisch kader voor de inzet van bevoegdheden tegen journalisten en vonden ten tweede de door de Commissie voorgestelde concrete invulling van het zorgvuldig omgaan met communicatie die onder het verschoningsrecht valt te arbeidsintensief. Hierover heeft debat in de Tweede Kamer plaatsgevonden, zonder een andere uitkomst.

Naar aanleiding van de in 2017 uitgebrachte rapporten heeft de Commissie werkvloer-gesprekken gevoerd om te bezien hoe de bevindingen en aanbevelingen in de organisatie van de diensten “landen”. Dit waren goede, constructieve gesprekken, die lieten zien dat de rapporten van de Commissie niet alleen op papier maar ook in de praktijk tot aangepaste werkwijzen leiden. Enige tijd na de publicatie van het rapport verzoekt de Commissie vervolgens de minister te laten zien hoe de overgenomen aanbevelingen zijn opgevolgd. Waar dit tot vragen leidt, gaat de Commissie nader in gesprek. Als de Commissie van mening is dat de overgenomen aanbevelingen niet juist zijn geïmplementeerd, dan brengt zij de minister hiervan op de hoogte of kondigt zij een vervolgonderzoek aan. Hier was in 2017 geen aanleiding toe.

3

“Het onderzoeksprogramma zal in 2018 in het teken staan van het toezicht op de werking van de Wiv 2017”

Welke onderzoeken liepen in 2017 en wat staat er voor 2018 in de planning?

De CTIVD streeft ernaar bij de keuze voor verschillende soorten onderzoeken haar aandacht evenwichtig te verdelen over de AIVD en de MIVD en ook over de uiteenlopende activiteiten van de beide diensten. De afgeronde onderzoeken, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, zagen vooral op de inzet van bevoegdheden door de diensten en de verantwoording daarover. Het thema transparantie werkte in 2017 ook door in het onderzoek naar de uitvoering van inzageverzoeken in zgn. bestuurlijke aangelegenheden. Daarnaast heeft de CTIVD zich in 2017 intensief bezig gehouden met de gegevensuitwisseling die plaatsvindt met andere instanties. De lopende onderzoeken worden hieronder kort beschreven.

3.1 Lopende, nog niet afgeronde onderzoeken in 2017

Onderzoek over multilaterale gegevensuitwisseling door de AIVD naar (vermeende) jihadisten

(vastgesteld 7 februari 2018, gepubliceerd op 28 maart 2018)

De dreiging die uitgaat van het gewelddadig jihadisme is complex en diffuus. Terroristische aanslagen, zoals die in Brussel, Parijs en Londen, worden voorbereid en uitgevoerd binnen terroristische organisaties, grensoverschrijdende netwerken, kleinschalige cellen of soms door eenlingen. Het op tijd onderkennen van de dreiging die hiervan uitgaat, en vervolgens het wegnemen daarvan, is geen eenvoudige opgave. In Nederland is gekozen voor een integrale aanpak jihadismebestrijding waarbij de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) een belangrijke rol speelt. Internationaal is sprake van een zeer breed palet aan samenwerkingsinitiatieven tussen landen in Europa en daarbuiten. De multilaterale samenwerking met buitenlandse diensten is in dit kader essentieel om zicht te krijgen op de dreiging voor de (inter)nationale veiligheid. De AIVD vervult bij die samenwerking regelmatig een voortrekkersfunctie en onderhoudt op dit terrein intensieve en verregaande samenwerkingsrelaties met inlichtingen- en veiligheidsdiensten van andere landen.

De Commissie startte haar onderzoek naar de samenwerking van de AIVD in internationale, multilaterale verbanden in 2016. Het onderzoek richt zich op de uitwisseling van persoonsgegevens binnen deze gremia vanaf begin 2015 tot medio 2017. Het onderzoek concentreert zich rondom de vraag of er sprake is van voldoende waarborgen die ervoor zorgen dat het uitwisselen van persoonsgegevens door de AIVD voldoet aan de wettelijke eisen. De CTIVD toetst hoe aan die waarborgen in de praktijk invulling is gegeven. Dit rapport is gepubliceerd op 28 maart 2018.

 [Lees hier het rapport en de reactie van de minister](#)

Onderzoek over gegevensverstrekking door de AIVD binnen Nederland naar (vermeende) jihadististen

(vastgesteld op 14 maart 2018, publicatie verwacht in mei 2018)

In Nederland is met het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme van 29 augustus 2014¹ (hierna: het Actieprogramma) gekozen voor een brede aanpak van het gewelddadig jihadisme, waarbij de betrokken organisaties multidisciplinair samenwerken op lokaal en nationaal niveau. Waar het gaat om personen die in verband worden gebracht met het gewelddadig jihadisme, wordt ingezet op repressieve maatregelen om de risico's die van deze personen uitgaan te beperken. De AIVD draagt aan deze maatregelen bij door, bijvoorbeeld met ambtsberichten, gegevens te verstrekken over (vermeende) jihadististen aan overheidsinstanties die bevoegd zijn maatregelen te nemen, zoals het Openbaar Ministerie (OM) of gemeenten. Door de aanslagen in Europa en daarbuiten is de maatschappelijke en politieke aandacht voor deze aanpak aanzienlijk versterkt in de afgelopen jaren. De urgentie om de dreiging van het gewelddadig jihadisme terug te dringen leidt tot druk op het nemen van maatregelen. Dit vraagt om snel en slagvaardig handelen door alle betrokken partijen. Juist in deze dynamiek, is het van belang te bezien of de AIVD bij het verstrekken van gegevens over (vermeende) jihadististen binnen de wettelijke kaders is gebleven.

Dit was voor de CTIVD reden te onderzoeken of de AIVD rechtmatig heeft gehandeld bij het verstrekken van gegevens over (vermeende) jihadististen aan Nederlandse overheidsinstanties in de periode van januari 2016 tot maart 2017. Zij kijkt daarbij naar schriftelijke producten (ambtsberichten, inlichtingenberichten en publicaties), maar ook naar het mondeling delen van gegevens in overleggen. De publicatie van dit rapport is voorzien in mei 2018.

 [Lees hier het toezichtsrapport af luisterbevoegdheid](#)

Onderzoek naar de uitvoering van inzageverzoeken bestuurlijke aangelegenheden door de AIVD en de MIVD

(opgesteld in februari 2018, publicatie in zomer 2018)

Het recht om kennis te nemen van gegevens die de AIVD en de MIVD hebben verwerkt (inzagerecht), geeft binnen het daarvoor geldende kader in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2002) invulling aan het belang van transparantie over het werk van de diensten. De achterliggende gedachte is dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten openheid geven over hun activiteiten, zodra geheimhouding hiervan op grond van de nationale veiligheid niet meer gerechtvaardigd is. Op dat moment dient immers publieke controle te kunnen plaatsvinden, dienen de AIVD en de MIVD verantwoording af te leggen aan de samenleving en moet journalistiek, wetenschappelijk en historisch onderzoek mogelijk zijn.

Vanwege deze functie en het belang van het inzagerecht vond de Commissie het van belang te onderzoeken hoe de AIVD en de MIVD hieraan uitvoering geven. In dit onderzoek ligt de focus op verzoeken om inzage in bestuurlijke aangelegenheden. Dit zijn gegevens over onderwerpen, thema's, gebeurtenissen, etc. De CTIVD kijkt in dit onderzoek enerzijds naar de rechtmatigheid van de uitvoering van het inzagerecht, maar anderzijds verkent zij ook mogelijkheden om binnen de wettelijke grenzen

¹ Kamerstukken II 2013/14, 29 754 nr. 253 (bijlage).

meer openheid te betrachten. Met dit onderzoek bouwt de Commissie voort op haar rapport over inzage in persoonsgegevens (nr. 54, gepubliceerd in september 2017, zie hoofdstuk 2). Het onderzoek bij de AIVD richt zich op inzagebesluiten in de periode juni 2016 tot juni 2017. Bij de MIVD kijkt de Commissie, vanwege een kleiner aantal inzagebesluiten, naar de periode januari 2016 tot juni 2017. De publicatie van dit rapport is voorzien in de zomer van 2018.

[▶ Lees hier publicatie van het rapport](#)

[▶ Lees hier publicatie van het rapport](#)

3.2 Jaarplanning 2018

In 2018 zal de CTIVD de hierboven genoemde lopende onderzoeken afronden met het publiceren van toezichtsrapporten.

De CTIVD zal vanaf het moment van de inwerkingtreding van de Wiv 2017 voortvarend en intensief toezicht houden op de activiteiten van de AIVD en de MIVD, met name waar het gaat om de inzet van nieuwe bevoegdheden. Zij zal dit doen aan de hand van nulmetingen, monitorings- en onderzoeksactiviteiten. Het onderzoeksprogramma zal in 2018 dan ook in het teken staan van het toezicht op de werking van de Wiv 2017. In paragraaf 5.3 van dit jaarverslag gaat zij hier nader op in.

Daarnaast houdt de CTIVD bij haar planning altijd rekening met tussentijdse verzoeken die het Parlement of de betrokken ministers aan haar doet, alsook met de actualiteit die onderzoek op korte termijn rechtvaardigt.

4

A photograph of a hand hovering just above a silver service bell on a white surface. The background is blurred, showing what appears to be a person in a red shirt. The image is overlaid with a large, diagonal, semi-transparent green and yellow filter.

“De betrokken minister heeft
bij alle klachten het advies
van de CTIVD overgenomen.”

Welke klachten heeft de CTIVD in 2017 behandeld?

De Wiv 2017, die per mei 2018 in werking treedt, brengt de nodige veranderingen voor de behandeling van klachten door de Commissie met zich mee, waarover meer in hoofdstuk 5. De behandeling van klachten over de AIVD of MIVD heeft in het jaar 2017, logischerwijs, nog plaatsgevonden conform de Wiv 2002. Deze procedure houdt – kort gezegd – het volgende in. Indien iemand een klacht heeft over gedragingen van de AIVD of de MIVD, dan kan hij op basis van de Wiv 2002 en in lijn met de Algemene wet bestuursrecht deze klacht indienen bij respectievelijk de minister van BZK of Defensie. Als de minister de klacht inhoudelijk in behandeling neemt, dan dient hij de CTIVD als inhoudelijk onafhankelijke klachtadviescommissie in te schakelen. De Commissie behandelt vervolgens de klacht. Zij hoort klager(s) en verricht dossieronderzoek en/of hoort medewerkers van de betrokken dienst. De Commissie beoordeelt op basis van haar onderzoek of de gedragingen van de AIVD of de MIVD waarop de klacht ziet, behoorlijk zijn. Zij brengt vervolgens advies uit aan de minister over de gegrondheid van de klacht. De minister beslist uiteindelijk of de klacht gegrond of ongegrond is. De Wiv 2002 biedt de klager vervolgens de mogelijkheid een klacht in te dienen bij de Nationale Ombudsman.

In paragraaf 4.1 leest u hoeveel klachten de Commissie in 2017 heeft behandeld. Vervolgens worden de verschillende klachten thematisch beschreven in paragraaf 4.2.

4.1 Aantallen behandelde klachten

In het jaar 2017 behandelde de Commissie elf klachten: negen over de AIVD, één over de MIVD en één over de AIVD en de MIVD gezamenlijk. Zij bracht hierover advies uit aan de betrokken ministers. Bij het sluiten van het verslagjaar had de Commissie daarnaast nog een klacht over de AIVD in behandeling. De Commissie constateert dat het aantal klachten de afgelopen jaren gemiddeld nagenoeg gelijk is gebleven, met schommelingen in de mate van feitelijke en juridische complexiteit.

Aantal klachten over AIVD	Aantal klachten over MIVD	Aantal klachten over AIVD en MIVD	Advies
–	–	–	Kennelijk ongegrond
6	–	1	Ongegrond
1	–	–	Deels ongegrond, deels kennelijk ongegrond
1	–	–	Deels ongegrond, deels gegrond
1	1	–	Gegrond

De betrokken minister heeft bij alle klachten het advies van de Commissie overgenomen.

4.2 Beschrijving van de behandelde klachten

Teneinde meer inzicht te geven in de aard van de klachten, heeft de CTIVD de klachten gecategoriseerd op thema. De beschrijving is geanonimiseerd, om de privacy van klagers te beschermen. De beschrijving van de klachten is gebaseerd op de informatie die de betrokken ministers aan de klagers hebben vrijgegeven.²

Inzet bijzondere bevoegdheden

De wet bepaalt dat de AIVD en de MIVD in het kader van hun taakuitvoering bijzondere bevoegdheden inzetten. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om observeren, volgen en het tappen van een telefoon. Een ieder kan bij de betrokken minister klagen over de (vermeende) inzet van bijzondere bevoegdheden door de AIVD of MIVD.

De CTIVD onderzoekt in die gevallen óf de AIVD dan wel MIVD bijzondere bevoegdheden heeft ingezet en zo ja, of die inzet rechtmatig was. De uitkomsten van haar onderzoek deelt zij in haar advies mede aan de betrokken minister. De minister beslist vervolgens over de gegrondheid van de klacht. De minister zal in zijn beslissing in de regel niet bevestigen of ontkennen of daadwerkelijk bijzondere bevoegdheden zijn ingezet. Die informatie is staatsgeheim omdat dit zicht kan geven op een concrete werkwijze of actueel kennisniveau van de diensten.

De CTIVD heeft in het jaar 2017 zes klachten over de AIVD behandeld waarin geklaagd werd over de rechtmatigheid van de inzet van bijzondere bevoegdheden, waaronder observeren, hacken en tappen. Ten aanzien van al deze klachten oordeelde de Commissie dat door dan wel namens de AIVD niet onrechtmatig dan wel anderszins onbehoorlijk jegens klager was gehandeld.

Verstrekken van gegevens aan buitenlandse instantie

Samenwerking tussen de AIVD/MIVD en een buitenlandse dienst vindt plaats in het kader van de taakuitvoering van de AIVD of de MIVD dan wel in het belang van de buitenlandse dienst. De samenwerking kan bestaan uit ondersteuning, bijvoorbeeld door de inzet van bijzondere bevoegdheden, of uit verstrekking van (persoons) gegevens.

De Commissie heeft in het jaar 2017 één klacht tegen de AIVD behandeld die inhield dat de dienst persoonsgegevens van klager heeft doorgespeeld aan verschillende landen, waaronder Turkije en Marokko, waardoor hij de desbetreffende landen niet meer of met zeer veel moeite binnenkomt. De Commissie heeft daarnaast één klacht behandeld die zich zowel tegen de AIVD als de MIVD keerde. Deze klacht hield in dat de AIVD dan wel de MIVD had samengewerkt met de Marokkaanse veiligheidsdienst. Op basis van haar onderzoek oordeelde de Commissie in beide klachten dat de AIVD respectievelijk de AIVD en de MIVD niet onbehoorlijk jegens klager hadden gehandeld.

² Dit anonimiseren heeft tot gevolg dat wordt gesproken over de klager (mannelijk) en dat hieronder ook eventuele vrouwelijke klagsters worden begrepen.

Veiligheidsonderzoeken

Twee klachten gingen over de duur van een veiligheidsonderzoek. Beide klachten keerden zich tegen de AIVD. De Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) bepaalt dat de AIVD of de MIVD een veiligheidsonderzoek instelt voordat aan een betrokkene ten behoeve van een vertrouwensfunctie een Verklaring van Geen Bezwaar (VGB) wordt verstrekt. Een vertrouwensfunctie is een functie die de mogelijkheid biedt de nationale veiligheid te schaden, bijvoorbeeld door staatsgeheimen te lekken of toegang te verschaffen tot mogelijke doelwitten voor een aanslag. De Wvo bepaalt dat een veiligheidsonderzoek binnen acht weken moet worden afgehandeld. Deze termijn kan worden opgeschort. Een betrokkene kan bij de betrokken minister een klacht indienen over de duur van een veiligheidsonderzoek.

De eerste klacht hield in dat de uitslag van een veiligheidsonderzoek door de AIVD zo lang op zich had laten wachten dat de werkgever van klager hem geen functie meer kon bieden en de klager om die reden is ontslagen. De Commissie heeft vastgesteld dat het veiligheidsonderzoek anderhalf jaar in beslag had genomen. Daarmee was sprake van een zeer aanzienlijke overschrijding van de wettelijke termijn. De CTIVD constateerde dat deze overschrijding van de termijn niet in het belang van de nationale veiligheid gerechtvaardigd was. De Commissie kwam dan ook tot het oordeel dat de AIVD het veiligheidsonderzoek niet met de vereiste voortvarendheid had afgehandeld. De Commissie achtte het ook onbehoorlijk dat de AIVD op geen enkel moment contact had opgenomen met klager over de duur van het veiligheidsonderzoek. De Commissie adviseerde de klacht gegrond te verklaren.

De tweede klacht betrof tevens de duur van een veiligheidsonderzoek. Daarnaast werd geklaagd over de informatieverstrekking door de AIVD en over het feit dat de AIVD niet op alternatieve wijze had getracht de benodigde gegevens over klager te verkrijgen. Het veiligheidsonderzoek naar klager kenmerkte zich door het feit dat voor de beoordeling gegevens van buitenlandse instanties noodzakelijk waren, omdat klager in de te beoordelen periode langer dan drie maanden in het buitenland had verbleven. De AIVD stuurt daartoe een naslagverzoek naar de buitenlandse instantie(s). De betrokkene moest ook zelf enkele gegevens opvragen bij een buitenlandse instantie en daarnaast werden door de AIVD gegevens opgevraagd bij een andere buitenlandse instantie. De Commissie oordeelde dat de AIVD bij de informatieverstrekking aan klager over de wijze waarop hij gegevens bij de betreffende buitenlandse dienst kon opvragen onzorgvuldig en niet behoorlijk had gehandeld. De informatie die de AIVD had verstrekt was onvolledig, de dienst had niet gereageerd op een verzoek van klager om meer informatie en de AIVD had pas op een laat moment de benodigde informatie aan klager verstrekt. Ten aanzien van de duur van het veiligheidsonderzoek oordeelde de Commissie dat de AIVD niet met de vereiste voortvarendheid had gehandeld; het veiligheidsonderzoek had verschillende keren stil gelegen en er was vertraging opgelopen doordat de AIVD een onvolledig naslagverzoek aan de buitenlandse instantie had gezonden en de AIVD de buitenlandse instantie eerst na elf weken een rappel had gestuurd. De Commissie adviseerde beide klachtonderdelen gegrond te verklaren. De Commissie adviseerde voorts de klacht dat de AIVD niet op alternatieve wijze had getracht de benodigde gegevens over klager te verkrijgen ongegrond te verklaren. De Commissie stelde vast dat de buitenlandse instantie nog niet op het verzoek had gereageerd omdat deze instantie het verzoek nog niet in goede orde had ontvangen en de AIVD hier ook nog geen weet van had. Dit zijn naar het oordeel van de Commissie geen omstandigheden die ertoe noopten dat de AIVD via andere kanalen had moeten proberen informatie over klager te verkrijgen. De Commissie deed de

minister van BZK naar aanleiding van de klacht enkele aanbevelingen met betrekking tot de procedure van de behandeling van veiligheidsonderzoeken. De aanbevelingen zijn door de minister, op een detail na, overgenomen.

Overschrijding wettelijk termijn bij inzageverzoek

Een ieder kan de AIVD of de MIVD verzoeken inzage te krijgen in door de betreffende dienst verwerkte gegevens. De wet maakt onderscheid tussen een verzoek tot inzage van persoonsgegevens en een verzoek tot inzage van andere dan persoonsgegevens, ook wel bestuurlijke aangelegenheden genoemd. Bij bestuurlijke aangelegenheden kan het gaan om gegevens over een vereniging of een politieke partij. Op een inzageverzoek moet binnen drie maanden worden besloten. Deze termijn kan eenmaal voor maximaal vier weken worden verdaagd.

De Commissie heeft in het jaar 2017 een klacht tegen de MIVD behandeld die inhield dat ten aanzien van een aantal inzageverzoeken de wettelijke termijnen zijn overschreden. Daarnaast zag de klacht op het niet nakomen van toezeggingen van de MIVD met betrekking tot de afhandeling van een inzageverzoek en dat het kenmerk van klager niet werd vermeld op besluiten op inzageverzoeken. De Commissie oordeelde dat de MIVD ten aanzien van veertien inzageverzoeken de wettelijke termijn had overschreden. De Commissie achtte dit onrechtmatig en tevens onbehoorlijk. Ten aanzien van de toezeggingen stelde de Commissie vast dat de MIVD inderdaad toezeggingen had gedaan over de afhandeling van het inzageverzoek en dat deze toezeggingen niet zijn nagekomen. De Commissie achtte dit eveneens onbehoorlijk. Voorts oordeelde de Commissie dat zij het verzoek van klager zijn referentienummer op besluiten op inzageverzoeken niet onredelijk achtte. De Commissie vond het onbehoorlijk dat de MIVD weigerde aan dit verzoek van klager te voldoen.

5

“De CTIVD is in staat het ontwikkelproces van de AIVD en de MIVD op het terrein van dataverwerking en -analyse te volgen en de inrichting en toepassingen te beoordelen zodra de wet in werking treedt.”

Hoe bereidt de CTIVD zich voor op de inwerking-treding van de Wiv 2017?

5.1 Welke inbreng had de CTIVD in het debat over het wetsvoorstel?

In het jaar 2017 is veel gebeurd rondom de totstandkoming van de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Deze nieuwe wet is er onder meer op gericht de AIVD en de MIVD de bevoegdheid te geven op zeer grote schaal (persoons)gegevens te verzamelen. Het wetsvoorstel is door de Tweede Kamer aangenomen op 14 februari 2017 en door de Eerste Kamer op 11 juli 2017. De CTIVD heeft het parlementaire en maatschappelijke debat inhoudelijk gevoed met o.a. de publicatie van haar “Standpunt” in januari 2017, waarin werd voortgebouwd op haar “Zienswijze” op het wetsvoorstel van november 2016, en een brief aan de Eerste Kamer in maart 2017.³ Zij plaatste kritische kanttekeningen bij de mate waarin de wet voorzag in waarborgen tegen ongeoorloofd gebruik van bevoegdheden en in mogelijkheden voor effectief toezicht op het handelen van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Op 25 augustus 2017 werd de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) in het Staatsblad gepubliceerd.

[▶ Lees hier het standpunt](#)

[▶ Lees hier de zienswijze](#)

De invoering van de wet staat nu gepland voor mei 2018. In het op 10 oktober 2017 gepresenteerde regeerakkoord werd ook aandacht besteed aan de Wiv 2017. Daarin stond onder meer opgenomen: “Van het willekeurig en massaal verzamelen van gegevens van burgers in Nederland of het buitenland (‘sleepnet’) kan, mag en zal geen sprake zijn. Daarom zal het kabinet bij de uitvoering strikt de hand houden aan de extra waarborgen in deze wet.” Op 15 december 2017 stuurde de minister van BZK, namens het kabinet, een brief aan de Tweede Kamer waarin m.b.t. de Wiv 2017 aanvullende waarborgen zijn opgenomen. Het maatschappelijk debat over de Wiv 2017 is begin 2018 opnieuw volop op gang gekomen. Dit debat heeft een nieuwe dimensie gekregen doordat een raadgevend referendum over de Wiv 2017 werd aangevraagd, dat op 21 maart 2018 heeft plaatsgevonden, waarbij een meerderheid tegen stemde.

[▶ Lees hier de brief aan de eerste kamer](#)

Op 27 februari 2018 publiceerde de CTIVD haar zgn. ‘Eindbalans van de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2017)’. Hierin komt zij tot de slotsom dat de Wiv 2017 in voldoende mate recht doet aan de belangen van de nationale veiligheid en de rechtsbescherming van de burger. De wet is ook werkbaar voor haar als toezichthouder. De Commissie constateert dat in de loop van het parlementaire proces de waarborgen ter bescherming van de rechtsbescherming van de burger zijn versterkt. Zo dient onder meer het daadwerkelijk verwerven en opslaan van

³ Alle beschikbaar op www.ctivd.nl.

persoonsgegevens zo gericht mogelijk te zijn. De opgeslagen gegevens moeten verder op relevantie beoordeeld worden en het gebruik van de gegevens mag niet willekeurig plaatsvinden. Op de diensten rust een zorgplicht ter bevordering van de kwaliteit van de gegevensverwerking. De nieuwe wet en de toelichting hierop voorzien daarmee in toetsbare en werkbare kaders. Dit stelt de CTIVD tevens in staat effectief toezicht uit te oefenen.

De CTIVD keek in haar Eindbalans ook vooruit naar de praktijk van de Wiv 2017. Uit het toezicht van de Commissie vanaf 1 mei 2018 zal blijken of in de praktijk de balans tussen nationale veiligheid en rechtsbescherming van de burger daadwerkelijk bereikt is en in stand gehouden wordt (zie hierna).

 Lees **hier** de Eindbalans

5.2 Wat betekent de Wiv 2017 voor de organisatie van de CTIVD?

De Wiv 2017 bepaalt dat de CTIVD vanaf de inwerkingtreding van de wet op 1 mei 2018 zal komen te bestaan uit twee afdelingen: (i) de afdeling toezicht en (ii) de afdeling klachtbehandeling. Deze scheiding is aangebracht om de onbevooroordeelde oordeelsvorming van beide afdelingen ten opzichte van elkaar te borgen. Zo wordt voorkomen dat de leden van de ene afdeling betrokken zijn bij de besluitvorming van de andere afdeling.

De afdeling toezicht is –kort gezegd– belast met het toezicht op de rechtmatigheid van het handelen van de AIVD en de MIVD. Zij is samengesteld uit de bestaande drie leden van de CTIVD.

De afdeling klachtbehandeling behandelt klachten over het handelen van de AIVD en de MIVD en meldingen van een vermoeden van een misstand bij de AIVD en de MIVD. Zij is samengesteld uit een voorzitter en een drietal leden. Als voorzitter per mei 2018 zal worden benoemd Addie Stehouwer. Zij is raadsheer bij de Centrale Raad van Beroep. Jan-Louis Burggraaf (advocaat in Amsterdam), Wilbert Tomesen (vice-voorzitter van de Autoriteit Persoonsgegevens) en Hermine Wiersinga (raadsheer bij het Hof Den Haag) zullen worden benoemd als leden van de afdeling klachtbehandeling.

De CTIVD bestaat vanaf 1 mei 2018 uit de drie leden van de afdeling toezicht en de voorzitter van de afdeling klachtbehandeling. De voorzitter van de afdeling toezicht is tevens voorzitter van de CTIVD. De leden van de afdeling klachtbehandeling maken geen deel uit van de CTIVD.

5.3 Wat betekent de Wiv 2017 voor het toezicht?

De CTIVD zal vanaf het moment van de inwerkingtreding van de Wiv 2017 voortvarend en intensief toezicht uitoefenen op de activiteiten van de AIVD en de MIVD, met name waar het gaat om de inzet van nieuwe bevoegdheden. Bij de behandeling van het wetsvoorstel heeft zowel de Tweede Kamer als de Eerste Kamer een aantal concrete verzoeken op het terrein van toezicht en evaluatie gedaan aan de CTIVD. Ook het kabinet heeft de Commissie gevraagd strikt toe te zien op de juiste naleving van de wet in de praktijk. In lijn met deze verzoeken zal de CTIVD in haar toezicht bijzondere aandacht besteden aan onder meer de (gerichtheid van de) inzet van nieuwe

bevoegdheden, zoals het in bulk aftappen van de kabel, het proces van verantwoorde databeperking tijdens de verwerking van gegevens en de toepassing van nieuwe technieken, met name op het terrein van de verwerking van grote hoeveelheden persoonsgegevens. Zij zal daarbij de praktijk, tijdens of na afloop van operaties, met inbegrip van de opzet, reikwijdte en werking van systemen en processen toetsen.

De wettelijke taken van de CTIVD zien van oudsher op het verrichten van rechtmatigheidsonderzoek. In de Wiv 2017 is dit uitgebreid met het toezicht op de zorgplicht voor (geautomatiseerde) gegevensverwerking (artikel 24 Wiv 2017). Deze zorgplicht houdt in dat de hoofden van de diensten de nodige voorzieningen treffen ter bevordering van de juistheid en de volledigheid van gegevens die worden verwerkt alsmede ter bevordering van de kwaliteit van de gegevensverwerking, waaronder de daarbij gehanteerde algoritmen en modellen. Ter invulling van deze zorgplicht dienen de AIVD en de MIVD een adequaat instrumentarium te implementeren. Denk hierbij aan de opleiding en training voor personeel, het inrichten van beleid, het verrichten van privacy impactanalyses en interne controles. De Commissie zal deze ontwikkeling monitoren en hier vervolgens toezicht op uitoefenen.

De CTIVD zal in mei 2018 nulmetingen verrichten om zicht te krijgen op de startsituatie bij beide diensten. Vervolgens zal zij de relevante processen monitoren en naar aanleiding van haar bevindingen over de verschillende facetten van de werking van de Wiv 2017 tussentijds rapporteren in openbare toezichtsrapporten. Op deze wijze zal zij in 2018 en 2019 het parlement en de samenleving zicht geven op de wijze waarop de diensten de wet in de praktijk toepassen. Deze rapporten kunnen daarnaast een bijdrage leveren aan de door het kabinet toegezegde onafhankelijke wetsevaluatie die binnen twee jaar na inwerkingtreding van de Wiv 2017 moet zijn aangevangen.

In 2017 heeft de CTIVD ter voorbereiding op deze activiteiten haar capaciteit en deskundigheid versterkt. Zij heeft de aanpassing van de werkprocessen en ICT systemen bij beide diensten nauwlettend gevolgd en heeft goed zicht gekregen op de huidige stand van de gegevenshuishouding en de gegevensverwerkingsprocessen van de diensten. Ook heeft zij zich georiënteerd op nieuwe vormen van toezicht. De CTIVD ziet zich op dit moment in staat het ontwikkelproces van de AIVD en de MIVD op het terrein van dataverwerking en -analyse te volgen en de inrichting en toepassingen te beoordelen zodra de wet in werking treedt.

5.4 Wat betekent de Wiv 2017 voor de behandeling van klachten en van meldingen van misstanden?

De Wiv 2017 schetst een nieuwe procedure voor de behandeling van klachten. Ook introduceert het een aparte procedure voor het behandelen van meldingen van misstanden.

Klachtbehandeling

Een ieder heeft het recht bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD een klacht in te dienen over het (vermeende) handelen van de AIVD of de MIVD. Voordat een klacht bij de CTIVD kan worden ingediend, moet eerst de betrokken minister in de gelegenheid worden gesteld de klacht intern te behandelen. Voor de AIVD is dit de minister van BZK en voor de MIVD de minister van Defensie. Als de klager niet tevreden is met de uitkomst van de interne klachtbehandeling, kan deze zijn klacht indienen bij de CTIVD.

Een belangrijke wijziging ten opzichte van de huidige procedure, waarin aan de Commissie een adviserende rol is toebedeeld, is dat zij nu de bevoegdheid krijgt jegens de minister bindende oordelen te geven. Voorts kan de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD, als zij tot het oordeel is gekomen dat sprake is van een onrechtmatige of niet behoorlijke gedraging, bepalen dat (i) een lopend onderzoek dient te worden gestaakt, (ii) de uitoefening van een bevoegdheid dient te worden beëindigd, of (iii) door de diensten verwerkte gegevens worden verwijderd of vernietigd. De minister moet het oordeel van de CTIVD uitvoeren. Hij dient binnen twee weken na ontvangst van het oordeel schriftelijk te laten weten hoe hij aan het oordeel uitvoering zal geven en binnen welke termijn. De CTIVD zal een geanonimiseerd rapport van de klacht op haar website publiceren. De CTIVD krijgt overigens niet de bevoegdheid om een schadevergoeding toe te kennen; dat blijft voorbehouden aan de civiele rechter.

 [Ga hier naar onze website](#)

Behandeling van meldingen inzake vermoedens van misstanden

In de Wiv 2017 is een procedure opgenomen voor het melden van het vermoeden van een misstand bij een van de diensten of de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Een dergelijke melding kan worden gedaan bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. Een ieder die betrokken is of is geweest bij de uitvoering van de Wiv 2017 of bij de Wet veiligheidsonderzoeken kan een vermoeden van een misstand melden bij de afdeling klachtbehandeling. De melder dient het vermoeden van een misstand eerst te melden bij de betrokken dienst. Als de interne melding niet binnen een redelijke termijn of niet naar behoren is behandeld, kan de melder zich wenden tot de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD.

De CTIVD neemt de melding in behandeling als zij van oordeel is dat er sprake is van een melding van een vermoeden van een misstand. Zij onderzoekt vervolgens of het aannemelijk is dat er sprake is van een misstand. De melder en de betrokken minister worden daarbij in de gelegenheid gesteld hun standpunt toe te lichten. Naar aanleiding van haar onderzoek stelt de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD een rapport op. Zij deelt haar oordeel mede aan de melder en de minister en kan daarbij aanbevelingen doen aan de minister. De minister laat vervolgens weten hoe deze aan het oordeel gevolg zal geven en binnen welke termijn. Het oordeel van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD en de reactie van de minister daarop worden door laatstgenoemde aan een of beide kamers van de Staten Generaal gezonden. De CTIVD zal een geanonimiseerd rapport van de melding op haar website publiceren.

 [Ga hier naar onze website](#)

Vorbereidingen op de praktijk

De CTIVD is in 2017 volop bezig geweest met de voorbereidingen voor de functies die haar afdeling klachtbehandeling na inwerkingtreding van de Wiv 2017 zal gaan vervullen. De regelingen opgenomen in de Wiv 2017 voor klachtbehandeling en de behandeling van meldingen van misstanden, zijn vertaald in intern beleid en procedures. De CTIVD heeft in dat kader frequent contact gehad met spelers in het veld en ervaringsdeskundigen. De vaststelling van het beleid en de procedures zal geschieden door de voorzitter en de leden van de afdeling klachtbehandeling. De verwachting is dat zij per 1 april 2018 hun functie kunnen gaan vervullen.

De procedures voor de behandeling van klachten en meldingen van een vermoeden van een misstand, zullen na inwerkingtreding van de Wiv 2017 raadpleegbaar zijn op de website van de CTIVD.

 [Ga hier naar onze website](#)

6

“De CTIVD vindt het belangrijk dat na dit eerste internationale samenwerkingsverband bij toezicht nieuwe initiatieven volgen.”

Hoe werkt de CTIVD internationaal samen?

De ontwikkelingen op het terrein van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten volgen elkaar snel op. Dit is vooral zichtbaar op het terrein van de techniek, maar ook op het terrein van de internationale samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Niet alleen de CTIVD, maar ook haar collega-toezichthouders in andere landen worden hiermee geconfronteerd. Het heeft daarbij veel meerwaarde om ervaringen en inzichten uit te wisselen. Voor de CTIVD is het contact met toezichthouders in andere landen dan ook van groot belang.

Waar de samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten intensiveert en innoveert, bevindt de samenwerking tussen toezichthouders zich nog in de kinderschoenen. In 2015 ving voor het eerst een gemeenschappelijk project aan waarin de toezichthouders van vijf landen vanuit de eigen nationale context en binnen het eigen mandaat, eenzelfde type onderzoek verrichten en de uitkomsten en ervaringen vergelijken. Als onderwerp is gekozen voor de gegevensuitwisseling over (vermeende) jihadisten. In 2016 en 2017 wisselden de toezichthouders van België, Denemarken, Noorwegen, Zwitserland en Nederland ervaringen uit die voortvloeiden uit de eigen lopende onderzoeken over dit onderwerp. Dit leidde tot meer verdieping en een completer beeld van de internationale samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Eind 2017 is een aanvang gemaakt met het opstellen van een gezamenlijk rapport. Dit blijkt nog niet gemakkelijk te zijn. De toezichthouders hanteren bij hun onderzoeken verschillende aanvliegroutes en hebben te maken met eigen regelgevende kaders over openbaarheid. De planning is om in 2018 een gezamenlijk rapport te publiceren.

De CTIVD vindt het belangrijk dat na dit project nieuwe initiatieven volgen. Hiertoe verkent zij met deze vier en ook enkele andere toezichthouders welke verdere stappen kunnen worden genomen om de samenwerking uit te breiden en te verstevigen. Een onderwerp dat zich daar bijvoorbeeld erg goed voor zou lenen is het toezicht op technische processen, zoals de verwerving en (geautomatiseerde) verwerking van grote hoeveelheden gegevens.

De CTIVD heeft in 2017 ook geparticipeerd in enkele internationale bijeenkomsten. Zij nam onder meer deel aan workshops georganiseerd door de Fundamental Rights Agency van de Europese Unie en aan het Intelligence Oversight Forum dat werd geïnitieerd door de VN-Speciale Rapporteur voor de Privacy. Ook ontving de CTIVD in 2017 delegaties afkomstig uit Indonesië, Zwitserland en Duitsland.

7

Hoe heeft de organisatie van de CTIVD zich ontwikkeld in 2017?

Samenstelling CTIVD en ondersteuning

In 2017 bestond de Commissie uit Harm Brouwer (voorzitter), Aad Meijboom (lid) en Marylène Koelewijn (lid). Hilde Bos-Ollermann was in 2017 de secretaris van de CTIVD. Het bureau is in 2017 uitgegroeid tot negen onderzoekers, een ICT adviseur en twee (deeltijd) secretaresses.

Harm Brouwer
Voorzitter

Aad Meijboom
Lid

Marylène Koelewijn
Lid

Hilde Bos-Ollermann
Secretaris

Facilitaire ontwikkelingen

Het ministerie van Algemene Zaken is het beherend ministerie dat aan de CTIVD diensten levert op het terrein van financieel beheer, ICT en personeelszaken. De CTIVD ontvangt van het beherend ministerie de medewerking waar zij om verzoekt. Zij beslist zelf over de besteding van haar financiële middelen. Het budget van de CTIVD is van 1 miljoen euro in 2014 verhoogd naar 1,4 miljoen euro in 2016, naar 2 miljoen in 2017 en 2,5 miljoen in 2018. De CTIVD heeft zich daarmee goed kunnen voorbereiden op de aanvullende taken die de Wiv 2017 met zich meebrengt.

Per mei 2017 is de CTIVD tijdelijk gehuisvest op de Frederikkazerne in Den Haag. De voorbereidingen voor een nieuwe, eigen huisvesting in het centrum van Den Haag zijn in volle gang.

Formatieve voorbereiding op de Wiv 2017

De CTIVD had in 2017 dankzij bovengenoemde uitbreiding van haar financiële middelen ruimte voor formatieve uitbreiding. Ter voorbereiding op de inwerkingtreding van de nieuwe Wiv heeft zij haar onderzoeksstaf vooral versterkt met nieuwe medewerkers die naast een juridische ook een technische achtergrond hebben of specifieke kennis bezitten van het recht op privacy en gegevensbescherming op het internet of in het cyberdomein. Begin 2018 heeft de CTIVD daarnaast een dataspecialist geworven en in de loop van 2018 zal zij een ICT expert werven met de primaire focus op het cyberdomein en internettechnologie. In 2017 zijn ook de mogelijkheden verkend om samen met andere toezichthouders ad hoc technische expertise in te schakelen.

Tot slot

Het toezicht van de CTIVD is volop in ontwikkeling. Natuurlijk draagt de hierboven beschreven formatieve groei van haar bureau hieraan bij. Maar nog belangrijker in 2017 was de betrokkenheid, de inhoudelijke kwaliteit en de inventiviteit van de stafmedewerkers zelf. Dankzij haar staf kan de CTIVD haar toezicht richten op een veelheid aan onderwerpen, beschikt zij over hoogwaardige juridische kennis, heeft zij een brede blik op de activiteiten van de diensten en bereidt zij zich volop voor op de vele uitdagingen die de Wiv 2017 te bieden heeft. Zij is haar medewerkers dan ook zeer erkentelijk voor hun inzet in 2017.

